

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pani mgr Agnieszki Oleksyn-Wajdy

pt. *Implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej.*

Studium przypadku branży tekstylno-odzieżowej,

napisanej pod kierunkiem naukowym Pana prof. hab. Jerzego Menkesa

1. Uwagi wstępne

Zgodnie z uchwałą nr 89/2024 Rady Naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego z dnia 28 czerwca 2024 roku w sprawie wyznaczenia recenzentów w postępowaniu w sprawie nadania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne Pani mgr Agnieszce Oleksyn-Wajdzie i powierzeniem mi funkcji recenzentki w tym postępowaniu, przedstawiam recenzję rozprawy doktorskiej pt. *Implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej. Studium przypadku branży tekstylno-odzieżowej*, napisanej przez Panią mgr Agnieszkę Oleksyn-Wajdę, pod kierunkiem naukowym Pana prof. dr. hab. Jerzego Menkesa. Recenzja została sporządzona z uwzględnieniem kryteriów, jakie powinna spełniać rozprawa doktorska, określonych w art. 187 ust. 1-2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.). Zgodnie z przepisami ustawy przedmiotem rozprawy doktorskiej powinno być oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Rozprawa doktorska powinna też prezentować ogólną wiedzę Kandydatki w dyscyplinie nauki prawne oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia przez nią pracy naukowej.

2. Wybór tematu rozprawy doktorskiej

Dwuczęściowy tytuł recenzowanej rozprawy doktorskiej wskazuje jej dwa istotne zakresy badawcze. Pierwszy zakres odnosi się do problemu o charakterze

A.P.-K.

ogólnym – implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w ramach Unii Europejskiej. Druga część tytułu wyznacza węższy zakres prezentacji tej zasady poprzez skoncentrowanie rozważań wokół działań implementacyjnych odnoszących się do branży tekstylno-odzieżowej. Wybór określonej branży w kontekście zasady zrównoważonego rozwoju został przez Doktorantkę uzasadniony we wstępie rozprawy, w którym stwierdziła, że intensywność i zaawansowanie procesu implementacji tej zasady umożliwia jego ocenę w odniesieniu do konkretnej branży. Wskazując branżę tekstylno-odzieżową podkreśliła, że jej funkcjonowanie w znacznym stopniu ma negatywny wpływ na środowisko, ale jednocześnie zauważyła, że branża ta charakteryzuje się relatywnie nowym sposobem implementacji zasady zrównoważonego rozwoju, a w ostatnim czasie jest zaliczana do priorytetowych branż w prawie unijnym pod względem jej implementacji. Istotnym argumentem uzasadniającym podjęcie w rozprawie tej problematyki był brak prawniczych opracowań na ten temat. Zamierzeniem badawczym Autorki rozprawy było zatem wypełnienie luki istniejącej w tym zakresie.

3. Systematyka i charakterystyka treści rozprawy

Recenzowana rozprawa składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz zakończenia. We wszystkich rozdziałach dokonano podziału na mniejsze jednostki systematyki oraz zamieszczono wprowadzenia i podsumowania. Układ treści jest przejrzysty i zgodny z zasadą wynikania, a tytuły rozdziałów i podrozdziałów prawidłowo określają ich zawartość pod względem merytorycznym. Można jednak zauważyć, że tytuły dwóch rozdziałów (pierwszego i czwartego) zostały nadmiernie rozbudowane.

W obszernym, ponad trzydziestostronicowym wstępie Doktorantka odniosła się do kwestii zwykle prezentowanych w tej części rozprawy. Oprócz wspomnianego już uzasadnienia wyboru tematu, przedstawiła cele i metody badawcze, hipotezę i wstępne założenia rozprawy oraz jej strukturę. Zamieściła też przegląd wykorzystanych źródeł. Zabrakło natomiast we wstępie szerszej charakterystyki stanu piśmiennictwa naukowego dotyczącego problematyki prezentowanej w rozprawie, zwłaszcza że – jak stwierdza Autorka – dokonała szerokiego przeglądu literatury przedmiotu (s. 24). Dużo

uwagi we wstępie poświęciła natomiast kwestiom terminologicznym, wyjaśniając wiele terminów używanych w rozprawie, mających szczególne znaczenie dla prezentowanego tematu, takich jak: „zrównoważony rozwój”, „społeczna odpowiedzialność biznesu”, „środowisko, społeczeństwo, ład korporacyjny”, „branża tekstylno-odzieżowa”, „branża mody”, „ślad węglowy”, „*greenwashing*”.

Przedmiotem rozważań zawartych w pierwszym rozdziale rozprawy są teoretyczne i praktyczne aspekty zrównoważonego rozwoju. W tytule rozdziału Autorka wskazała główne zagadnienia odnoszące się do tej koncepcji: jej tworzenia, kształtowania treści, nadania jej statusu zasady prawa międzynarodowego oraz przyznania tak ukształtowanej zasadzie mocy wiążącej. Wykorzystała w tym zakresie zarówno dokumenty przyjmowane podczas międzynarodowych konferencji dotyczących spraw środowiska, organizowanych głównie pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych, jak też poglądy przedstawicieli doktryny dotyczące tej zasady. Podkreśliła szczególne znaczenie przyjętej we wrześniu 2015 r. Agendy na rzecz Zrównoważonego Rozwoju (Agendy 2030).

W drugim rozdziale zasada zrównoważonego rozwoju została zaprezentowana w świetle prawa Unii Europejskiej. Autorka uwzględniła w nim postanowienia traktatów wspólnotowych i unijnych oraz akty dotyczące ochrony środowiska uchwalane przez instytucje Unii Europejskiej. Zaprezentowała też programy działań Unii na rzecz środowiska. Do rozdziału tego włączyła również rozważania na temat zastosowania zasady zrównoważonego rozwoju w prawie polskim.

W rozdziale trzecim Doktorantka przedstawiła wyniki badań dotyczących ewolucji branży tekstylno-odzieżowej oraz jej wpływu na środowisko i klimat. Odniosła się do kwestii produkcji odzieży, rozwoju tzw. szybkiej mody, obecności szkodliwych substancji w produktach odzieżowych, a także do spraw konsumpcji produktów tej branży, zwłaszcza w kontekście obserwowanych zmian w zachowaniach i oczekiwaniach konsumentów tych produktów.

Tematem czwartego rozdziału są inicjatywy związane z implementacją zasady zrównoważonego rozwoju, podejmowane w branży tekstylno-odzieżowej. Obejmują one oddolne inicjatywy konsumenckie, inicjatywy branżowe oraz instrumenty samoregulacyjne. Autorka scharakteryzowała działania podejmowane w ramach tych

inicjatyw, posługując się aktualnymi i ciekawymi informacjami, a także dokonując oceny efektywności realizowanych inicjatyw.

Ostatni rozdział rozprawy zawiera analizę unijnych uregulowań dotyczących środowiska w kontekście implementacji zasady zrównoważonego, z zastosowaniem podziału na uregulowania o charakterze horyzontalnym i sektorowym. Przedmiotem analizy odnoszącej się do aktów horyzontalnych są przepisy dotyczące oceny oddziaływania na środowisko, dostępu do informacji o środowisku, systemu ekologicznego zarządzania i audytu oraz oznakowania ekologicznego. W ramach uregulowań sektorowych zostały przedstawione zagadnienia: ochrony powietrza, postępowania z odpadami, wprowadzania ścieków do wód lub do ziemi, emisji przemysłowych, stosowania niebezpiecznych substancji chemicznych. Ważne miejsce w tym rozdziale zajmują też rozważania na temat Europejskiego Zielonego Ładu. W końcowej części rozdziału Autorka odniosła się do problemów branży tekstylnodzieżowej, analizując strategię Komisji Europejskiej dla zrównoważonych tekstyliów oraz oceniając praktyczne aspekty wdrażania zasady zrównoważonego rozwoju w tej branży.

W zakończeniu rozprawy Doktorantka zawarła uwagi podsumowujące rozważania na temat aktualnego stanu oraz przewidywanego postępu w zakresie implementacji zasady zrównoważonego w unijnej branży tekstylnodzieżowej.

4. Hipoteza badawcza i metody badawcze

We wstępie rozprawy Autorka sformułowała główną hipotezę badawczą oraz nawiązała do niej też w zakończeniu rozprawy. Zgodnie z wyrażonym przez nią poglądem implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej, zwłaszcza w przypadku branży tekstylnodzieżowej, nie polega na prostym przeniesieniu tej zasady, z wykorzystaniem ogólnych wytycznych i przepisów, ponieważ jest to proces złożony, zależny od zaangażowania różnych uczestników, w szczególności producentów i konsumentów. Doktorantka stwierdziła, że w badaniach dotyczących tematu rozprawy należy zastosować „holistyczne podejście”, dlatego oprócz aspektów prawnych istotne znaczenie mają też czynniki społeczne. Przedstawiła również wstępne założenia rozprawy, w których zwróciła uwagę na zagrożenia dla

środowiska związane z wysokim poziomem konsumpcji tekstyliów i odzieży oraz podkreśliła, że problem ten jest dostrzegany przez producentów, przedsiębiorców i konsumentów, którzy w coraz większym zakresie włączają się w działania na rzecz implementacji zasady zrównoważonego rozwoju i ograniczenia szkód środowiskowych. Uznała, że niezbędne jest wprowadzanie odpowiednich branżowych uregulowań prawnych, które uzupełnią uregulowania o ogólnym charakterze i przyczynią się do wyeliminowania występujących w tym zakresie trudności i opóźnień.

Autorka odniosła się też we wstępie do zastosowanych w rozprawie metod badawczych. Stwierdziła, że posługiwała się głównie formalno-dogmatyczną, dokonując analizy dokumentów o różnym charakterze prawnym, przede wszystkim umów międzynarodowych i aktów prawa unijnego, a także orzecznictwa sądów, aktów administracyjnych i instrumentów miękkiego prawa. Przedmiotem analizy były również poglądy prezentowane w piśmiennictwie naukowym. Ponadto wskazała, że dokonując oceny różnego rodzaju inicjatyw branżowych i konsumenckich oraz procesów i skutków samoregulacji korzystała z metody funkcjonalnej. Wydaje się, że do wymienionych przez Autorkę metod można też dołączyć metodę komparatystyczną, stosowaną w związku z porównywaniem w rozprawie różnych uregulowań i form działalności, pod kątem ich innowacyjności i skuteczności.

5. Merytoryczna ocena rozprawy

Dokonując merytorycznej oceny rozprawy doktorskiej Pani mgr Agnieszki Oleksyn-Wajdy można zauważyć, że recenzowana rozprawa ma pewne cechy, które wyróżniają ją wśród prac prawniczych przedstawianych w przewodach doktorskich. Zasadniczą różnicą jest uwzględnienie w znacznie szerszym zakresie niż w innych rozprawach praktycznych aspektów prezentowanego problemu badawczego. Nie oznacza to jednak pominięcia kwestii o charakterze teoretycznym, którym w rozprawie poświęcono znaczną część rozważań, zawartych przede wszystkim w rozdziale pierwszym i drugim, a także w rozdziale piątym. Można też zauważyć, że te fragmenty rozprawy, które dotyczą praktyki w zakresie implementacji zasady zrównoważonego, są opracowane na podstawie bogatego materiału źródłowego, obejmującego dane z różnego rodzaju raportów, wyniki badań ankietowych, informacje zamieszczone na

stronach internetowych różnych organizacji i instytucji. Uwagi i oceny sformułowane przez Doktorantkę są oparte na rzetelnej i rozległej wiedzy, którą poszerzała w ramach swojej działalności zawodowej i zainteresowania problematyką zaprezentowaną w rozprawie. Miało to także wpływ na dojrzały, dobrze przemyślany sposób przedstawiania kwestii szczegółowych i wyważoną formę wypowiedzi dotyczących spraw mających odzwierciedlenie w praktyce. Rozprawa jest źródłem ciekawych, mniej znanych informacji i stanowi jednocześnie świadectwo procesu stosowania ważnej zasady prawa międzynarodowego w określonej dziedzinie działalności gospodarczej i społecznej. W tym kontekście pewien niedosyt wiąże się z zawężonym do Polski i dosyć ogólnym zaprezentowaniem prawnych rozwiązań, które są stosowane przez państwa członkowskie Unii Europejskiej w związku z wdrażaniem zasady zrównoważonego rozwoju w ich wewnętrznych porządkach prawnych.

Można też zauważyć, że w odniesieniu do niektórych kwestii prawnych należałoby dokonać aktualizacji prowadzonych wywodów, uwzględniając rozwój procesów stanowienia prawa. Dotyczy to prezentowanych projektów, których dalsze losy trzeba systematycznie śledzić, biorąc pod uwagę dużą aktywność legislacyjną Unii Europejskiej. Ta uwaga byłaby istotna zwłaszcza w przypadku przygotowania rozprawy do publikacji, na co na pewno zasługuje, także ze względu na szersze zainteresowanie przedstawioną w niej problematyką.

Prawnicze wywody dotyczące zasady zrównoważonego rozwoju zostały zaprezentowane z uwzględnieniem procesu jej kształtowania podczas konferencji oraz w ramach działalności organów międzynarodowych i instytucji europejskich. Autorka trafnie przedstawiła ewolucję przyjmowanych uregulowań, która doprowadziła do nadania koncepcji zrównoważonego rozwoju statusu zasady prawa międzynarodowego, potwierdzonego w dokumentach o różnym charakterze prawnym.

W rozprawie umiejętnie zostały połączone kwestie prawne z wątkami rozważań odnoszących się do praktyki funkcjonowania branży tekstylna-odzieżowej. Praca skłania też do refleksji, zachęca do wykorzystania zawartych w niej informacji oraz skonfrontowania społecznych zachowań i przyzwyczajzeń ze stanem faktycznym i prawnym, w szerszej perspektywie, ale też w wymiarze indywidualnym. Trafne w tym zakresie są opinie Autorki dotyczące niektórych nawyków konsumenckich (m.in.

nabywania nadmiernej ilości odzieży, korzystając z obniżonych cen, używania zakupionych produktów przez krótki czas, a niekiedy wcale, stosowania nieprawidłowych metod czyszczenia i pielęgnacji ubrań). Słusznie zatem podkreśliła, że istotne znaczenie mają zarówno różne inicjatywy branżowe, jak też oddolne inicjatywy konsumentów oraz instrumenty samoregulacyjne.

Na pozytywną ocenę zasługują też te fragmenty rozprawy, które dotyczą nowych inicjatyw legislacyjnych Unii Europejskiej w zakresie dążenia do wprowadzania gospodarki neutralnej dla klimatu, opartej na modelu obiegu zamkniętego. Warto podkreślić zaprezentowanie przez Autorkę konkretnych działań, które powinny umożliwić odejście branży tekstylna-odzieżowa od modelu linearnego i zastąpienie go modelem cyrkularnym. Doktorantka słusznie wskazała na rolę ekoprojektowania, wprowadzenie cyfrowego paszportu produktu, przeciwdziałanie nieuczciwej komunikacji marketingowej, rozszerzenie odpowiedzialności producentów tekstyliów oraz odpowiedzialności w łańcuchu dostaw, wspieranie ponownego użycia produktów i recyklingu odpadów tekstylnych.

Wartościowym i interesującym z praktycznego punktu widzenia uzupełnieniem rozważań zawartych w rozprawie są zamieszczone w aneksie wyniki badań ankietowych, w ramach których odpowiedzi na pytania dotyczące zasady zrównoważonego rozwoju udzielili przedstawiciele różnych marek tekstylna-odzieżowych. Niektóre ich uwagi zostały ujęte w formie krótkich informacji w języku angielskim, zamieszczonych w drugiej części aneksu.

6. Język i formalna strona rozprawy

Język rozprawy zasługuje na pozytywną ocenę. Autorka wykazuje dbałość o precyzyjny sposób formułowania wypowiedzi oraz poprawność językową. Można jednak wskazać nieliczne przykłady kolokwializmów, które nie mieszczą się w konwencji języka naukowego, np. „w tym świetle można się pokusić o stwierdzenie” (s. 87), „zasada zrównoważonego rozwoju wybrzmiewa mocno” (s. 93), „uplasowanie” zasady (s. 102), „pod tak rozumiany zakres podmiotowy podpadają” (s. 171), „napędzane są zmiany” (s. 209), „działalność (...) napędza konstruktywną dyskusję” (s. 210). Warto też pamiętać, że w pracach dotyczących problemów międzynarodowych

należy posługiwać się pojęciem „państwa”, zamiast określeniem „kraje”.

Krytyczna uwaga nasuwa się w odniesieniu do posługiwania się przez Doktorantkę bardzo dużą liczbą cytatów pochodzących z prac innych autorów. Prezentowanie poglądów przedstawicieli doktryny nie powinno polegać na dosłownym przytaczaniu ich wypowiedzi, lecz na ich komentowaniu i ocenianiu, z uwzględnieniem własnego stanowiska Doktorantki w określonych sprawach. Autorka wprawdzie nie rezygnuje całkowicie z krytycznego odnoszenia się do zawartych w nich poglądów, ale obecność tak wielu cytowań w rozprawie trzeba uznać za nadmierną.

Rozważania zawarte w pracy są udokumentowane pod względem źródłowym. Krytyczna uwaga dotyczy natomiast wykazu źródeł, zamieszczonego na końcu rozprawy. Nie dokonano w nim klasyfikacji źródeł, z uwzględnieniem podziału na: umowy międzynarodowe, akty organizacji międzynarodowych, akty prawa krajowego oraz nie zastosowano porządku chronologicznego, który odzwierciedla rozwój uregulowań prawnych w określonej dziedzinie. Umieszczenie w zestawieniu wszystkich dokumentów zgodnie z porządkiem alfabetycznym, a w wypadku niektórych dokumentów bez podania pełnego ich tytułu, nie jest właściwym sposobem zaprezentowania podstaw źródłowych rozprawy. W wykazie literatury zastosowano podział na: monografie, prace zbiorowe i artykuły (z tym, że do artykułów zaliczono też rozdziały w pracach zbiorowych). Osobno zestawiono orzecznictwo sądów, a także liczne (142 pozycje) źródła internetowe.

7. Końcowa ocena rozprawy

Podsumowując przedstawione wyżej uwagi stwierdzam, że rozprawa Pani mgr Agnieszki Oleksyn-Wajdy pt. *Implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej. Studium przypadku branży tekstylno-odzieżowej* zasługuje na pozytywną ocenę. Uważam, że Autorka podjęła w rozprawie ważny i aktualny problem badawczy, przedstawiła jego teoretyczne i praktyczne aspekty oraz wykazała się wiedzą z zakresu nauk prawnych, szczególnie z zakresu prawa międzynarodowego i prawa europejskiego. W rozprawie przedstawiła pogłębioną analizę dokumentów międzynarodowych i dowiodła znajomości piśmiennictwa naukowego. Wykazała się umiejętnościami w zakresie identyfikowania i rozwiązywania problemów prawnych oraz

samodzielnością w formułowaniu trafnych komentarzy i wniosków. Wartość pracy pod względem merytorycznym, metodologicznym i formalnym stanowi podstawę sformułowania opinii, że rozprawa stanowi „oryginalne rozwiązanie” problemu naukowego, a Autorka potwierdziła swoje umiejętności prowadzenia samodzielnej pracy naukowej. Zostały zatem spełnione ustawowe kryteria określone w odniesieniu do rozpraw doktorskich. Wyrażając tę opinię, przedstawiam wniosek o dopuszczenie Pani mgr Agnieszki Oleksyn-Wajdy do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Anna Przyborska-Klimczak